

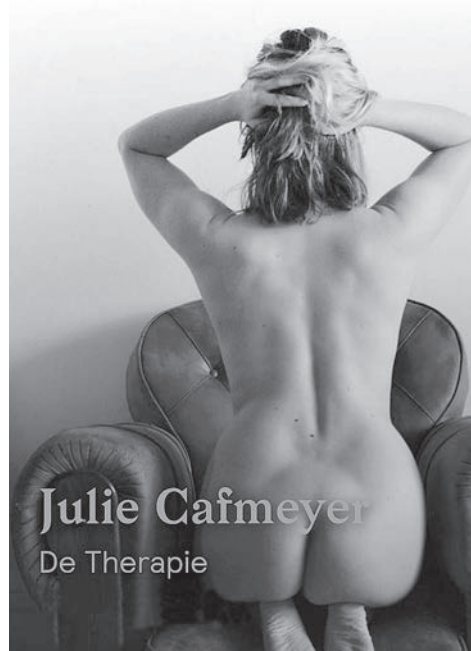
Omgekeerde groepstherapie in het theater

De therapie: sessie 2

Julie Cafmeyer en Steve Aernouts

Festival de Boulevard, 9 augustus 2016

in Den Bosch

De setting

Een cirkel met stoelen, vooraan iemand die op ons zit te wachten. Een vertrouwde opstelling voor de groepstherapeut. Er is plaats voor ongeveer dertig mensen, veel meer dan bij een sessie groepstherapie. Julie Cafmeyer, de Vlaamse actrice en programmamaakster die de voorstelling speelt, stelt zich voor. Het zaaltje loopt langzaam vol en er moeten zelfs wat stoelen worden bijgezet. De leeftijd van het publiek – of moet ik zeggen de groepsleden? – varieert van veertien tot midden zeventig, met een redelijke verdeling van mannen en vrouwen.

Cafmeyer stelt zichzelf voor met de woorden: ‘Vanavond ben ik niet de actrice maar mezelf. Ik wil in een uur tijd een probleem van mezelf bespreken, mijn liefdesrelaties. Ik vraag jullie als experts om hulp. Om de tijd te bewaken zet ik een wekker aan.’

Oh, denk ik nog, een soort omgekeerde groepstherapie dus, met vijfendertig therapeuten en een cliënte. Als groepstherapeut heb ik snel vastgesteld dat Cafmeyer zich niet houdt aan een paar afspraken van de groepstherapie. Ze is te laat begonnen, heeft geen kennismakingsrondje gehouden en geen contract met de groep gemaakt over privacy en veiligheid. Mijn oplettendheid wordt verder gewekt als ik in het midden van de open cirkel een apparaatje zie staan, dat ik eerst probeer te negeren maar waarvan ik tenslotte vaststel dat het een microfoon is.

Het publiek had betaald voor een fijne theateravond, reageerde spontaan en toonde zich bereidwillig om allerlei adviezen te geven, blijkbaar niet geplaagd door enige achterdocht zoals ik die bij mijzelf bespeurde.

Cafmeyer zelf nam de touwtjes stevig in handen. Als enige had ze een microfoon in handen. Stellig zei ze dat ze de vrijheid nam om elk moment van de voorstelling te kunnen weglopen en al dan niet terug te keren. Zij voegde eraan toe dat ze al vijftig sessies op deze manier had gedaan en dat ze de stof op een of andere manier wilde gebruiken, voor een nieuwe productie of voor een boek, of alle twee.

Expositie

Cafmeyer legde ons vier liefdeservaringen voor. De eerste betrof een dikke getrouwde man met een kind. Zij had hem haar liefde verklaard en hem voorgesteld om in een blokhut te gaan samenwonen. De man bedreef een keer de liefde met haar maar liet haar teleurgesteld achter. Een onwaarschijnlijk verhaal leek mij bij deze jonge, mooie vrouw, maar van de andere kant: waarom niet, alles kan in de liefde. Dan had je Jerry, een soort van veredelde zwerver die in een busje woonde. ‘Ik houd niet van je’, herhaalde Jerry steeds, maar Cafmeyer bleef maar doorgaan en de historie eindigde voor haar in een drama van sigaretten en whisky’s. Als derde was daar de Kroaat met wie ze gamede en met wie het contact – op afstand zo obsessief werd dat ze hem ten slotte telefonisch stalkte. Zonder resultaat. Haar laatste en huidige relatie is met een man bij wie ze zich afvraagt of ze niet naar het hogere moet streven. Ze ligt wel naast hem maar dat is meer om niet alleen te zijn. ‘Is het wel fatsoenlijk wat ik doe?’ vroeg Cafmeyer aan ons.

Doorwerking

Ik zat op dat moment nog met de vraag of het wel fatsoenlijk was dat Cafmeyer geen contract met het publiek had gemaakt over privacy en veiligheid en zichzelf allerlei rechten ten opzichte van de groep had toegerekend. Het gretige publiek deed zijn best om vanuit de rol van therapeut haar vragen te beantwoorden. Ze stelde een vraag, ontving vriendelijk en met openheid de antwoorden, prikkelde haar publiek om uitspraken toe te lichten en tot verdieping te komen, en bleef vrij van waardeoordelen. Ze toonde zich betrokken, had compassie voor haar publiek maar hield ook professionele afstand. Mooi om te zien hoe ze dat deed.

Als eerste citeerde een oudere man een werkgever die sollicitanten aannam met de voorwaarde: ‘Ik vertrouw je. Dus moet je lang bij me blijven werken.’ Zo kun je ook in de liefde gedragen, vond een therapeut uit het publiek. Zelf opperde ik dat werkgevers en werknemers ook weleens een proeftijd met elkaar aangaan en dat dit ook een mooi model kan zijn in de liefde. Gelach uit de zaal was mijn deel, Cafmeyer nam beide adviezen minzaam aan. Een vrouw uit het publiek erkende dat zij en haar man er zelfs tien jaar over hadden gedaan om van elkaar te gaan houden. Het jonge meisje van veertien noemde als ideaal dat je in een relatie alles tegen elkaar kunt zeggen, en dat de ander zonder vooringenomenheid luistert. Op Cafmeyers vraag of het meisje een relatie had antwoordde ze ontkennend en op de vervolg-

vraag of ze een voorbeeld had zei ze schattig: ‘Mijn ouders.’ Haar even oude vriendinnetje dat naast haar zat bloosde en hield zich stil. De zaal lachte vertederd maar ging er niet verder op in.

Een andere deelnemer corrigeerde Cafmeyer toen ze het over polygamie had met: ‘Waar je het over hebt is polyandrie.’ Cafmeyer vroeg zich vervolgens af waarom hebben we toch steeds weer die koppelrelaties hebben. ‘We doen het al driehonderd generaties zo, blijkbaar zit het in onze cultuur ingebakken’, antwoordde de man – die mij de co-acteur leek te zijn – droogjes. Iemand voelde zich nu aangeemoedigd en noemde zichzelf een serieel monogaam man die tot monogaam geëvolueerd was nadat hij en zijn partner kinderen hadden gekregen.

De groep schoof op naar een positie die inhield dat je een relatie niet moet zien als voor eeuwig maar dat je die in het moment moet beleven. ‘Als je de ander maar niet kwetst’, vond een vrouw die al jaren gescheiden was. Daar kom je wel overheen als gekwetste, dacht ik, maar hield wijze-lijk mijn mond. Omdat ik deze dame, hoe aardig ook, wel normerend vond en iets in mij bang was voor haar kritiek en die van de groep.

Ik bedacht intussen dat de vraag van Cafmeyer of ze wel fatsoenlijk was, schuldbeladen was en een strak normerend programma inhield. ‘De liefde kun je ook als een dans zien, waarin nu de een dan de ander de leiding heeft en waarin je je sierlijk door de tijd beweegt’, vond weer iemand anders. ‘Een mooi beeld’, mijmerde haar

buurman. De groep belandde gaandeweg vanuit het noemen van persoonlijke ervaringen bij het bediscussiëren van Cafmeyers uitgangsvraag of ze wel fatsoenlijk was. Als het waar was dat liefde niet eeuwig is en dat je liefde in het moment moet beleven, dan kan je beter een andere norm nemen dan de vraag of je wel fatsoenlijk bent. Namelijk dat je de ervaringen moet beleven en serieus moet nemen. Waarna mijn sympathieke jonge buurvrouw bekende dat ze in eenzelfde situatie zat als die van Cafmeyer met haar laatste liefde. Namelijk een liefde die wel plezierig en gezellig aanvoelt maar waarbij je toch het gevoel hebt dat je naar het hogere wilt streven. Blijkbaar had ons groeps-gesprek voor mijn buurvrouw al een therapeutische betekenis want tot haar eigen verwondering beantwoordde ze de uitgangsvraag terstond met een duidelijk ‘ja’. Afstand nemen en verlatingsangst leren ons ook iets over de liefde, concludeerde de groep. Een bedachtzame Vlaamse memoreerde hoe zij eens vier weken afstand van haar partner had genomen. Ze vertrok naar Parijs en ontdekte juist in die periode dat ze alles wat ze meemaakte met hem wilde delen. ‘Toen mijn partner me dreigde te verlaten ontdekte ik pas goed hoe veel ik van hem hield’, deed een ander daar een schepje bovenop. ‘Maar dat is verlatingsangst’, repliceerde de dame voor wie ik enige angst had, ‘dan ga je beter je best doen.’ De groep antwoordde met de vraag: ‘Mag dat dan niet?’

In een bewuste poging om de interacties tussen Cafmeyer en de groep te dereguleren

stelde ik voor om de rollen tussen groep en Cafmeyer om te keren: ‘Volgens mij is zij de ervaringsdeskundige hier, laten wij van haar leren.’ Zij en de groep gaven wel blijk van besmuikte instemming, maar men ging niet op mijn suggestie in. Zou dat zijn omdat het oorspronkelijke contract tussen Cafmeyer en de groep nog steeds meer geldingskracht had dan mijn voorstel?

Conclusie

In een tijd waarin multiculturaliteit tot intense en heftige debatten leidt, merkte ik hoe ik me binnen de Brabants-Vlaamse omgeving van de ‘voorstelling’ meer op mijn gemak voelde dan in grote groepen van boven de grote rivieren. Het zat hem in de tongval, in een andere, meer filosofisch dan pragmatische manier van redeneren, in andere omgangsvormen en in andere voornamen van de deelnemers.

Mijn tweede conclusie was dat Cafmeyer, ons groepstherapeut, een onbegane weg toonde. Haar model, om als hulpvragende zoveel mogelijk adviezen uit een groep te genereren, is misschien wel bruikbaar wanneer cliënten een antwoord op levensvragen zoeken. Als je op haar manier te werken gaat, faciliteer je de groep ook om een dynamiek te ontwikkelen waarbij groepsleden eerst in een adviserende rol gaan zitten, vervolgens overgaan naar *disclosure* door allerlei intimiteiten uit hun eigen leven te noemen en ten slotte een basale discussie aan te gaan over normen en waarden die je binnen (liefdes) relaties hanteert, hoe je daar zelf in staat en wat de gevolgen zijn voor jezelf en de ander.

Wonderlijk vond ik hoe snel mensen in een groep waarin ze niemand kennen de meest intieme gebeurtenissen uit hun leven delen. Tegelijk vond ik dat ook zorgelijk. Het enthousiasme van het publiek/de therapeuten ging gepaard met een naïviteit die de zorg voor de eigen veiligheid en die van anderen tegenhield. Ik maakte me zorgen over de meisjes van veertien die interacties meemaakten die me niet bij hun leeftijd leken te passen. Moest aan het lied van Paul van Vliet denken: *Meisjes van dertien...* Maar vooral was ik bezorgd over enkele groepsleden die zich stilhielden en die mij naarmate de voorstelling vorderde steeds angstiger leek te worden. Vertrouwen en achterdocht streken in mij over Cafmeyers bedoelingen met haar microfoontje midden in de zaal en haar voornemen om de stof uit meerdere voorstellingen nog eens te gaan bewerken. Vooral toen ze aan het einde van de voorstelling nog een rondje maakte waarin ze onze namen vroeg. Zo kan ze dus namen en uitspraken aan elkaar koppelen. Ik vroeg me af: wat gaat ze daarmee doen?

Het kader van de avond was een theatervoorstelling. Impliciet sluit je dan met je publiek een contract dat je je amuseert en/of gesticht wordt. Zo gedroeg het publiek zich dan ook. Binnen dit kader kun je je publiek confronteren met vragen over eerlijkheid, fatsoen, een rol spelen, echtheid binnen een relatie of op een abstracter vlak, over wat dat eigenlijk is, eerlijkheid en fatsoen en hoe je daar in je leven mee wilt omgaan. Ik ben er nog niet over uit of je binnen een voorstelling waarin je je publiek uitnodigt tot intimiteit, niet eerst een expliciet con-

tract moet maken over de grenzen tussen voorstelling en therapie, hoe met elkaar om te gaan en over de bedoelingen van de theatermaker/hulpvragende. Maar als je dat doet, sla de voorstelling dood. Toch: werden we nu door Cafmeyer opgelicht en gebruikt of had ze ons gefaciliteerd om ‘therapeutisch’ met onszelf aan de slag te gaan?

Als groepstherapeuten zouden we haar op ons jaarlijks congres eens kunnen uitnodigen om via haar ‘dubbelvorm’ met deze vragen verder te komen.

Frits van Hest